

Konference Second Narrative Criminological Symposium (Oslo, Norsko 15. - 16. 6. 2017)

Václav Walach, Lubomír Lupták
Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni

Přes 70 přednášejících se zúčastnilo Druhého symposia narativní kriminologie, které se stejně jako první ročník před třemi lety konalo v Oslu. Hlavní město Norska nebylo vybráno náhodně. Právě zde totiž vznikla Výzkumná síť narativní kriminologie, a to především díky Sveinungu Sandbergovi a Thomasu Ugelvikovi z Katedry sociologie práva a kriminologie na Univerzitě v Oslu. Jakkoli myšlenka využití příběhů při studiu zločinu a jeho kontroly není nová, její systematické rozvíjení za pomoci naratologické teorie se nachází teprve ve svých počátcích. V roce 2015 byla publikována první kolektivní monografie (Presser, Sandberg 2015), na které se podíleli klíčoví představitelé narativní kriminologie a ve které byla představena hlavní východiska tohoto stále sílícího výzkumného proudu. V současnosti má narativní kriminologie své stoupence nejen ve Skandinávii a Spojených státech amerických, ale také v Kanadě, Velké Británii, Belgii, Nizozemsku, Itálii, Německu, Česku, na Slovensku, v Lotyšsku, Turecku, Číně nebo na Novém Zélandu (srov. Sandberg, Ugelvik 2016).

Foto: Petra Lupták Burzová

Narativní kriminologie se zabývá rolí příběhů při podněcování, udržování, předcházení nebo ustávání škodlivého (harmful) jednání. Nejedná se tedy pouze o zločin ve smyslu trestněprávní definice, ale o jakékoli jednání, které je s to ublížit. Přitom platí, že vypravěči těchto příběhů mohou být nejen samotní zločinci, ale také aktéři systému trestní justice a obecně sociální kontroly či oběti. Studium těchto příběhů vychází z rozličných přístupů, od psychologie přes sociologii, antropologii až po historii. Ostatně důraz na pluralitu je narativní kriminologii všeobecně vlastní; teoretická a metodologická různorodost byla pořadatelé Sandbergem a Ugelvikem zmíněna již během jejich úvodního slova a pragmatičnost při studiu narativů byla zdůrazněna také v závěrečném shrnutí švédské kriminoložky Margarety Hydén.

Jestli tomu tak ovšem bude i nadále, zůstává otázkou. Podle Philipa Smitha, prvního z pozvaných řečníků, je třeba právě v této otevřenosti vidět potenciální překážky, které mo-

hou brzdit rozvoj narativní kriminologie. Nelze se divit, že narativní kriminologie zaznamenala v posledních letech takový ohlas, pakliže se k ní může přihlásit prakticky kdokoli. Aby narativní kriminologie dále přispívala k vědění o zločinu, je podle něj zapotřebí vytvoření tzv. silného programu v narativní kriminologii (srov. Alexander, Smith 2006), který se bude zaměřovat na rozvoj teoretického porozumění úloze narativu v propojování makrosvěta a mikrosvěta. Jako jeden z příkladů pro ilustraci svého argumentu zvolil film *Scarface* (1983) režírovaný Brianem De Palmou. Film vznikl jako předělávka stejnojmenného snímku z roku 1932, který se inspiroval v novele pojednávající o vzestupu a pádu Al Caponeho. Jednalo se tedy o přenos žitého světa do světa médií. Tento mediální obraz však sám brzy začal utvářet žitý svět. *Scarface* je dnes považován za kultovní dílo, které hluboce ovlivnilo populární kulturu. Tony Montana, hlavní postava filmu ztělesněná Al Pacinem, se stal určitým vzorem zejména mezi americkými rappery. Rapové písně obsahující četné odkazy na něj pak utvářely každodennost jejich posluchačů, a to nejen v černošských ghettech. Smith tímto příkladem zároveň upozorňoval na nedostatky výzkumu světa gangsterů výlučně mezi gangstery. V situaci, kdy filmy a seriály o zločincích tvoří podstatnou část mediálního obsahu, nelze nevidět, že k tématu gangsterské či pouliční kultury mají co říct také jejich sousedé a obecně konzumenti populární kultury. Propojení těchto dvou rovin (makro- a mikro-) v empirickém výzkumu pak Smith označil za hlavní výzvu silného programu narativní kriminologie.

Následující přednášku Jeffa Ferrella, zakladatele kulturní kriminologie, bylo možné vnímat jako kritiku Smithova postoje k neužitečnosti etnografie. Na základě svého výzkumu mezi americkými hobos, sezónními dělníky, kteří se přepravují za prací „na černo“ v nákladních vlacích stejně, jako to dělali protagonisté Andersonovy slavné monografie *The Hobo: The Sociology of Homeless Man* (1923), ukázal, že narativ hraje ústřední roli v životních situacích lidí na okraji společnosti. Stejně jako Ferrellovi informanti ztráceli jasné zakotvení ve společnosti, také z jejich příběhů se začalo vytrácet mnohé, co definuje naši schopnost sociální orientace, tj. především ponětí o čase a prostoru. Ferrellův návrh zkoumání loopingu, tedy toho, jak životní situace ovlivňují narativy a jak narativy ovlivňují životní situace, se nakonec od Smithova apelu obsahově příliš nelišil. Ferrell si rovněž uvědomoval, že životní situace amerických hobos je utvářena narativy a významy, které jsou jim přisuzovány aktéry s dominantním společenským postavením. Narativní etnografie umožňuje zkoumat oba světy ve vzájemné interakci, proto bude i nadále nepostradatelnou součástí metodologického arzenálu narativní kriminologie.

Zbývající program Druhého symposia narativní kriminologie byl natolik bohatý, že jej nelze popsat jinak než ve stručnosti. Hlavní panely se zabývaly tématy jako význam emocí a psychologické teorie, narativy obětí, vztah mezi narativem a sociální strukturou, narativní etika či vizualita narativů. Ve vedlejších panelech bylo možné slyšet prezentace výzkumů o radikálních politických hnutích, sexuálním násilí, identitě, etnických menšinách a uprchlících, genderu, trestání a vězeňství či narativních metodách. Ve všech případech byly využívány narativy. Jednou ve smyslu naratologické teorie, podruhé jako způsobu analýzy výzkumných závěrů, potřetí jako samotného výstupu empirického bádání.

Česko bylo na konferenci zastoupeno dvěma příspěvky. Václav Walach prezentoval příspěvek *Narrative Violence: Podělávání in a Czech 'Gypsy Ghetto'*, v němž se zabýval představením specifického typu podvodného jednání, s nímž se setkal a setkává během svých terénních výzkumů v sociálně vyloučených lokalitách. Lubomír Lupták se následně v příspěvku nazvaném *Alien vs. Predator (and the Heroic Marines): Mythologies of an Economy of Exploitation* věnoval analýze narativů plnících funkci mýtů tvořících základ kosmologie světa tzv. sociálního vyloučení a pomáhají legitimizovat a reprodukovat systém vykořisťování jeho obyvatel. Příspěvky autorů můžeme vnímat jako potvrzení skutečnosti, že se narativ-

ní kriminologie pomalu, ale jistě ujímá i za hranicemi západní Evropy, což pořadatelé zvláště kvitovali. Doufejme, že nezůstane jen u nich a že narativní obrat v kriminologii (Presser 2016) bude inspirovat také české výzkumníky.

Narativní kriminologie představuje zajímavý výzkumný směr nejen pro svá progresivní teoretická a metodologická východiska, ale také pro své kritické zaměření. Jak připomněla Margareta Hydén, otázky konceptualizace by neměly zastínit politickou rovinu výzkumů. Narativní kriminologie skýtá příslib nových odpovědí na staré otázky, stejně jako příslib formulace otázek nových. A to se týká pochopitelně také veřejného působení kriminologů. Můžeme sice vést dlouhé diskuse o tom, jak narativ správně vymezit. Neměli bychom však odhlížet od toho, že narativy bývají využívány jako mocná zbraň všude tam, kde je potřeba složité politické otázky přeložit do všeobecně srozumitelné roviny.

V tomto ohledu stojí za zmínku příspěvek Heitha Copese. Ve svém příběhu o Alice, uživatelce metamfetaminu z Alabamy, dokázal rozmělnit hranice mezi vizuálním a textovým světem, mezi světem umění a světem analýzy, světem výzkumu a občanské angažovanosti, a to jak z hlediska formy, tak obsahu. Toho bylo dosaženo především díky fotografiím pořízeným Jaredem Raglandem, bývalým dvorním fotografem George W. Bushe a Baracka Obamy, v rámci projektu Good Bad People (<http://jaredragland.com/good-bad-people>). Bez ohledu na to, kterým směrem se narativní kriminologie v budoucnosti vybere – zda to bude Smithův „silný program“, Ferrellovo etnografické zacílení zkoumající dialektický vztah mezi příběhy a životy, které žijeme, nebo něco jiného –, metodologická, žánrová a teoretická invence zůstane stále její silnou stránkou.

Literatura

Alexander, Jeffrey C., Philip Smith. 2006. The Strong Program in Cultural Theory: Elements of a Structural Hermeneutics. Pp. 135–150 in Handbook of Sociological Theory. Ed. Jonathan H. Turner. New York: Springer.

Anderson, Nels. 1923. The Hobo: The Sociology of the Homeless Man. Chicago: University of Chicago Press.

Presser, Lois. 2016. Criminology and the Narrative Turn. *Crime, Media, Culture: An International Journal* 12 (2): 137–151.

Presser, Lois, Sveinung Sandberg (eds.). 2015. *Narrative Criminology: Understanding Stories of Crime*. New York: New York University Press.

Sandberg, Sveinung, Thomas Ugelvik. 2016. The Past, Present, and Future of Narrative Criminology: A Review and an invitation. *Crime, Media, Culture: An International Journal* 12 (2): 129–136.